

**ChhandShastra of Ghazal on WhatsApp
(10)**

ગાંલગાગા

(લેખ : ઉદય શાહ)

Website : www.udayshahghazal.com

છંદોના વિવરણમાં ઊપર ટપકું = મુખ્ય પદ્યભાર અને નીચે ટપકું = ગૌણ પદ્યભાર. છંદોના નિરૂપણ માટે ફક્ત મુખ્ય પદ્યભારને જ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. સંયુક્ત ઉચ્ચારવાળા બે લઘુઅક્ષરોનો પ્રયોગ કોઈ પણ ગુરુઅક્ષરના સ્થાન પર કરી શકાય છે જ્યારે સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળા બે લઘુઅક્ષરોનો પ્રયોગ મુખ્ય અને ગૌણ પદ્યભારવાળા ગુરુઅક્ષરના સ્થાન પર તથા છંદના અંતિમ ગુરુઅક્ષરના સ્થાન પર કરી શકાય નહીં. આ છૂટ એ રીતે લેવાની રહેશે કે જેથી સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળા બેથી વધુ લઘુઅક્ષરો એકસાથે ન આવે.

ગણવિભાજનમાં લઘુ-ગુરુ માપના અક્ષરો પૂરા થાય ત્યાં ખાલી જગ્યાનો, ગણ પૂરા થાય ત્યાં અલ્પવિરામનો, પંક્તિ પૂરી થાય ત્યાં અર્ધવિરામનો અને શેર પૂરો થાય ત્યાં પૂર્ણવિરામનો પ્રયોગ કર્યો છે.

(૧૨)

ગાંલગાગા ગાંલગાગા ગાંલગાગા ગાંલગા

તર્ક-સંગત નામ : ૪ગાંલગાગા-ગા

પ્રકાર : શુદ્ધ-ખંડિત

કુલ માત્રા : ૨૬

મુખ્ય પદ્યભારની માત્રા : ૧, ૮, ૧૫, ૨૨.

છંદ-રચના : ગાંલગાગા સંધિનાં ચાર આવર્તનોનો પ્રયોગ કરી છેલ્લા આવર્તનના છેલ્લા ગુરુઅક્ષરનો લોપ કરવાથી આ છંદની રચના થાય છે.

ઉદાહરણ :-

હેમ સો ટચનું હશે પણ યોગ્ય એ ઠરશે નહીં

જ્યાં લગી ખુદ પથ્થરોથી પાર ઊતરશે નહીં

માત્ર ઉલ્કાને જ એ ભીતિ રહે છે રાતદિન

જે હકીકતમાં સિતારા છે કદી ખરશે નહીં

(ગઝલકાર : ‘શૂન્ય’ પાલનપુરી)

ગણવિભાજન :-

હે મ સો ટચ, નું હ શે પણ, યો ગ્ય એ ઠર, શે ન હીં;
જ્યાં લ ગી ખુદ, પથ્ થ રો થી, પા ર ઊ તર, શે ન હીં.
માત્ ર ઉલ્ કા, ને જ એ ભી, તિ ર હે છે, રા ત દિન;
જે હ કી કત, માં સિ તા રા, છે ક દી ખર, શે ન હીં.

ગાંલગાગા ગાંલગાગા ગાંલગાગા ગાંલગા

૧	હોશવાલોં કો ખબર ક્યા બેખુદી ક્યા ચીઝ હૈ (જગજીત સિંઘ)
૨	દેખ લી તેરી ખુદાઈ બસ મેરા દિલ ભર ગયા (તલત મહમૂદ)
૩	હૈ યે દુનિયા કૌન-સી ઐ દિલ તુઝે ક્યા હો ગયા (ગીતા દત્ત તથા હેમંતકુમાર)
૪	તૂ નહીં તો ઝિન્દગી મેં ઔર ક્યા રહ જાએગા (ચિત્રા સિંઘ)
૫	તુમ ગગન કે ચન્દ્રમા હો મૈં ધરા કી ધૂલ હૂં (મન્ના ડે અને લતા મંગેશ્કર)
૬	ઐ ખુદા હર ફૈસલા તેરા મુઝે મંઝૂર હૈ (કિશોરકુમાર)
૭	આજ તુમસે દૂર હો કર ઐસે રોયા મેરા પ્યાર (મુકેશ)
૮	અપની આઝાદી કો હમ હરગિઝ મિટા સકતે નહીં (મુહમ્મદ રફી)
૯	એક મૈં હૂં એક મેરી બેકસી કી શામ હૈ (તલત મહમૂદ)
૧૦	ઐ ગમ-એ-દિલ ક્યા કરૂં ઐ વહશત-એ-દિલ ક્યા કરૂં (તલત મહમૂદ)
૧૧	યે મેરા દીવાનાપન હૈ યા મુહબ્બત કા સુરૂર (મુકેશ)
૧૨	જિતની લિખ્મી થી મુકદ્દર મેં હમ ઉતની પી ચુકે (મુહમ્મદ રફી)
૧૩	ઐ મુહબ્બત ઉનસે મિલને કા બહાના બન ગયા (મુહમ્મદ રફી અને લતા મંગેશ્કર)
૧૪	ચાર દિન કી ચાંદની થી ફિર અંધેરી રાત હૈ (સુરૈયા)
૧૫	ચુપકે-ચુપકે રાત-દિન આંસૂ બહાના યાદ હૈ (ગુલામ અલી)

(૧૩)

ગાંલગાગા ગાંલગાગા ગાંલગા

તર્ક-સંગત નામ : ૩ગાંલગાગા-ગા

પ્રકાર : શુદ્ધ-ખંડિત

કુલ માત્રા : ૧૯

મુખ્ય પદ્યભારની માત્રા : ૧, ૮, ૧૫.

છંદ-રચના : ગાંલગાગા સંધિનાં ત્રણ આવર્તનોનો પ્રયોગ કરી છેલ્લા આવર્તનના છેલ્લા ગુરુઅક્ષરનો લોપ કરવાથી આ છંદની રચના થાય છે.

ઉદાહરણ :-

દુઃખને દુઃખ માટું હૃદય ગણશે નહીં
આપની એ ભેટ અવગણશે નહીં
પ્રેમ જ્યારે શીખવી દેશે સહન
દર્દના નખ જખ્મને ખણશે નહીં
(ગઝલકાર : 'ગની' દહીંવાળા)

ગણવિભાજન :-

દુઃખ ને દુઃખ મા, ટું હૃદય ગણ, શે ન હીં;
આ પ ની એ, ભે ટ અવ ગણ, શે ન હીં.
પ્રે મ જ્યા રે, શી ખ વી દે, શે સ હન;
દર્ દ ના નખ, જખ્ મ ને ખણ, શે ન હીં.

ગાંલગાગા ગાંલગાગા ગાંલગા

૧	દિલ કે અરમાં આંસૂઓં મેં બહ ગયે (સલમા આગા)
૨	કૈસે કૈસે હાદસે સહતે રહે (જગજીત સિંઘ)
૩	આપકે પહલૂ મેં આ કર રો દિયે (મુહમ્મદ રફી)
૪	વો ડુલા કર હંસ ન પાયા દેર તક (જગજીત સિંઘ)
૫	કોઈ સાગર દિલ કો બહલાતા નહીં (મુહમ્મદ રફી)

(૧૪)

ગાંલગાગા ગાંલગા ગાંલગાગા ગાંલગા

તર્ક-સંગત નામ : ૨(૨ગાંલગાગા-ગા)

પ્રકાર : શુદ્ધ-ખંડિત

કુલ માત્રા : ૨૪

મુખ્ય પદ્યભારની માત્રા : ૧, ૮, ૧૩, ૨૦.

છંદ-રચના : ગાંલગાગા સંધિનાં બે આવર્તનોનો પ્રયોગ કરી છેલ્લા આવર્તનના છેલ્લા ગુરુઅક્ષરનો લોપ કરવાથી મળતા સ્વરૂપના (ગાંલગાગા ગાંલગા) બે આવર્તનોના પ્રયોગથી આ છંદની રચના થાય છે.

ઉદાહરણ :-

શૂન્ય, મરીઝ, ગની અને ઘાયલના સમગ્ર સંગ્રહમાંથી આ છંદ ‘ગાંલગાગા ગાંલગા ગાંલગાગા ગાંલગા’ની એકપણ ગઝલ પ્રાપ્ત થઈ નથી પરંતુ આ છંદના અડધા સ્વરૂપ ‘ગાંલગાગા ગાંલગા’ની એક ગઝલ પ્રાપ્ત થઈ છે કે જેનો મતલા અને એક શેર પ્રસ્તુત છે.

વાયરો શોધે સગડ

ચાલ હે પત્થર ગબડ

હું ય ઝંઝાવાત છું

વાયરા રસ્તો પકડ

(ગઝલકાર : ‘ગની’ દહીંવાળા)

ગણવિભાજન :-

વા ય રો શો, ધે સ ગડ;

ચા લ હે પત્, થર ગ બડ.

હું ય ઝં ઝા, વા ત છું;

વા ય રા રસ, તો પ કડ.

ગાંલગાગા ગાંલગા ગાંલગાગા ગાંલગા

૧	ખો ગયા જાને કહાં આરઝૂઓં કા જહાં (હેમંતકુમાર)
૨	યાદ જબ આએ તેરી અપની ગુઝરી ઝિન્દગી (તલત મહમૂદ)

Uday Shah

(Singer – Music Composer – Poet)

Dadatattu (Sai) Street

Navsari – 396445

Gujarat – India

Phone : (R) +912637255511 (M) +919428882632

Website : www.udayshahghazal.com